

ביאור נפלא על סדר הושענות

מגן אברהם

כתב המגן אברהם סימן תרסג הקדמה - סדר הושענות בשני הי"ט למען אמיתך אבן שתיה ובח"ה אערוך שועי אל למושעות אדון המושיע ובשבת אום נצורה ואם חל יום א' דסוכות בשבת אומר ביום ב' למען אמיתך וביום ב' דח"ה אבן שתיה ואם חל יום ששי בשבת אז אומר בב' דח"ה אום אני חומה ובג' אל למושעו' (לבוש מנהגים): עכ"ל המגן אברהם.

ביאור סדר ההושענות לפי מחצית השקל

וכתב על דבריו המחצית השקל אורח חיים סימן תרסג הקדמה סדר הושענות כו'. ובחול המועד אערוך שועי אום אני חומה אל למושעות אדון המושיע, כצ"ל. והם ד' הושענות לד' ימי חול המועד, ונאמרים כסדר הזה שהוזכרו פה, אם לא שחל אחד מימי חול המועד בשבת, שנדחה הושענא הראוי לאותו יום ואומרים תמורתו אום נצורה. אבל אין ההושענות שוין, יש מהן שנדחים לגמרי, ויש מהן אומרים אותו למחרתו, כאשר יתבאר.

וטעם סדורן לא מצאתי, אלא בלבוש [סעיף א] ראיתי טעם על שני הושענות, אערוך שועי ראוי לומר ביום ראשון דחול המועד כיון שכתוב בו גלית בצום פשעי, אם כן ראוי להסמיכו ליום הכפורים, אלא שביום טוב אין ראוי לאמרו דהוי כמו תחנה, לכן אומרים אותו ביום א' דחול המועד. ואדון המושיע שמיוחד ליום ד' דחול המועד, דהיינו יום ששי של חג, היינו משום דעיקרו מתוקן על המטר, ומטר בחג סימן קללה [תענית ב, א], לכן אין אומרים אותו עד יום ששי שהוא סוף החג, ויום קודם הושענא רבה. גם בקריאת פרשת הקרבנות דרשו חז"ל [שם ע"ב] מפרשת הקרבנות של יום ששי רמז לניסוך המים. ועל האחרים לא מצאתי טעם לסדורן, כי אפילו מנהגים אין תחת ידי.

ולאשר לא אד"ו סוכות, ואי אפשר לחול יום ראשון כי אם באחד מד' ימים דהיינו ז' ב' ג' ה', לכן כתב מ"א אם יחול באחד מהן סדר הושענות. והתחיל מ"א אם חל יום א' בשבת, אז נדחה למען אמיתך מיום א' ואומרים אותו ביום טוב שני, והיה ראוי לומר ביום א' דחול המועד אבן שתיה מה שהיה ראוי לומר ביום שני של יום טוב, אלא שרצו לומר ביום א' דחול המועד אערוך שועי, דכתיב ביה גלית בצום פשעי, כדי להסמיכו ליום הכפורים מה דאפשר, לכן אומרים אבן שתיה ביום ב' דחול המועד. ואום אני חומה שהיה ראוי לומר יום ב' דחול המועד, נדחה לגמרי. ושאר ימי חול המועד אומרים כל יום כפי תחלת התקנה.

אחר זה כתב מ"א ואם חל יום ששי בשבת, ר"ל, שחל יום א' דסוכות ביום שני, אז אומרים כל יום כפי תקנה א', אלא ביום ששי שהוא שבת אומרים אום נצורה, ואדון המושיע שהיה ראוי לומר ביום ששי, נדחה לגמרי, דהא למחר הושענא רבה. ואם חל יום א' דסוכות ביום ג' או ביום ה', חסר במ"א סדר הושענות. וראיתי בלבוש [שם] וספר אליה רבה [ס"ק ג] שכתבו, אם חל יום א' ביום ג', אז אומרים בשני ימים טובים למען אמיתך ואבן שתיה, כראוי להם, וביום א' דחול המועד אערוך שועי, ביום שני דחול המועד אום אני חומה, וביום ג' דחול המועד הוא שבת אום נצורה, ואל למושעות נדחה לגמרי, ולמחר יום א' שהוא יום ששי של חג אדון המושיע, שהוא תפלה על המטר ויום קודם הושענא רבה, שראוי לומר סוף החג כנזכר לעיל. וכשחל יום א' דסוכות ביום ה', אז בשני ימים טובים אומרים למען אמיתך ואבן שתיה כתיקון, ביום א' דחול המועד ראוי לומר אערוך שועי, ולפי שהוא שבת אומרים אום נצורה, ולמחרתו שהוא ב' דחול המועד אומרים אערוך שועי, ואום אני חומה שהיה ראוי לומר ביום שני דחול המועד נדחה לגמרי, וביום ג' דחול המועד אל למושעות, וביום ד' דחול המועד אדון המושיע:

ויש לתת ביאור יותר לדבריו, ונראה לעניות דעתי להוסיף ביאור:

א. דהנה למען אמיתך מדבר על הקב"ה, לכן היא ראשונה ואינה נדחית לעולם, אלא שאם חל יום א' בשבת – נדחית ליום טוב שני.

ב. אבן שתיה מדבר על בית המקדש, לכן גם היא אינה נדחית לעולם, אלא שמקומה נדחה. כגון שאם חל יום א' בשבת ואומרים למען אמיתך ביום שני של חג – בהכרח חייבים לומר אערוך שועי ביום א' דחול המועד, להסמיכו ליום הכיפורים, ולכן אחרי זה אומרים אבן שתיה.

ג. סדר ההושענות הוא לפי חו"ל, ולא שינו בארץ ישראל כדי שלא לעשות הבדל בין חו"ל לארץ ישראל.

ד. תקנו שישה הושענות ועוד אחת לשבת, סך הכול שבע. לכן בהכרח שאחת מהן תהיה נדחית לגמרי, כי יש רק שישה ימים, דהרי בהושענא רבה אומרים סדר אחר.

והנה יש שאינן נדחות לגמרי אף פעם, לאור חשיבותן – כגון למען אמיתך ואבן שתיה, מהטעם המבואר. וכן לא ידחה אום אני נצורה, שתמיד יהיה באחד מן הימים הללו, כי לא יחול לעולם שבת ביום שביעי של סוכות. וכן לא ידחה לעולם אערוך שועי, כי הוא סמוך ליום הכיפורים ונאמר אחר אבן שתיה.

אבל אחד מן השלושה האחרים – אל למושעות, אום אני חומה ואדון המושיע – אחד מהם ידחה.

אום אני חומה נדחה ברוב פעמים מפני אל למושעות

ודע לך, שכאשר יש אפשרות לדחות או אני חומה או אל למושעות, כיון שכמעט שוים בחשיבותן, לכן בדרך כלל ידחה אום אני חומה, שהחשיבו את אל למושעות יותר. אבל אם חל סוכות ביום שלישי שהוא נדיר מאד, כשנה זו, שרק אם חל פסח בערב שבת יחול סוכות ביום ג', אז דחו את אל למושעות מפני אום אני חומה.

מתי נדחה אדון המושיע

רק אם שבת היא ערב הושענא רבה – ידחה אדון המושיע לגמרי, כיון שגשם סימן קללה ואי אפשר לאומרו אלא ביום שישי. לכן אם יום שישי הוא שבת, שאז אומרים אום אני נצורה, אז בלבד ידחה אדון המושיע.

מתי נדחה אום אני חומה

אבל בשאר האופנים שיש אפשרות לומר או אל למושעות או אום אני חומה – ידחה אל למושעות, כי הוא בקשה גדולה יותר מאום אני חומה.

סדר ההושענות

לאחר שביארנו כל זה, יאיר לך ממש סדר ההושענות שכתב מחצית השקל.

א. כשחל יום א' בשבת, סדרן אום נצורה, למען אמיתך, אערוך שועי, אבן שתיה, אל למושעות, אדון המושיע.

ונדחה אום אני חומה.

ב. וכשחל יום א' דסוכות ביום שני, סדרן למען אמיתך, אבן שתיה, אערוך שועי, אום אני חומה, אל למושעות,

אום נצורה. ונדחה אדון המושיע – פעם יחידה.

ג. וכשחל יום א' דסוכות ביום ג' בשבת, סדרן למען אמיתך, אבן שתיה, אערוך שועי, אום אני חומה, אום

נצורה, אדון המושיע. ונדחה אל למושעות – פעם יחידה.

ד. וכשחל יום א' בה' בשבת, סדרן למען אמיתך, אבן שתיה, אום נצורה, אערוך שועי, אל למושעות, אדון

המושיע: ונדחה אום אני חומה.